

Çocukların Dijital Ortamlardaki Güvenliğinin Sorumluluğu Kimin Omuzlarında? Dijital Ebeveynliği Tartışmaya Açmak İçin Bir Çağrı

Sema DURMUŞ HASİMİ

Uzman psikolog, shasimi@gmail.com, 0009-0005-4745-5605

Emine Şeyma TAŞDELEN

Sosyolog, iletişim bilimci, estasdelen@gmail.com, 0009-0007-8447-6442

Dijital ortamlarda çocukları risklerden korumanın, dijital hayatın sağladığı imkanlar ve fırsatlardan faydalanabilmelerini sağlamanın görev ve sorumluluk dağılımı ve paylaşımı nasıl ve kimde olmalıdır? Çocuklar için güvenli bir dijital hayat ve iyi olma halini gözetmenin öne çıkan vurgusu ebeveynlerin yetkinleştirilmesi ve sorumlu kılınmasıdır. Yürütülmeye çalışılan farkındalık çalışmaları ve Dijital Çağ'a uygun ebeveyn olma çabaları ve tartışmaları da dijital ebeveynlik kavramı etrafında yürütülmektedir. Bu metinde bu anlayış ve uygulama sorunsallaştırılarak tartışmaya açılacaktır.

Dijital ortamlarda çocukları risklerden korumanın ve fırsatlardan faydalanabilmelerini sağlamanın kolektif bir sorumluluk olduğunu ve çok aktörlü politikalarla paylaşılması gerektiğini savunuyoruz. Dijital ebeveynlik kavramıyla biçimlenen tartışmalarda bu perspektifin çoğunlukla göz ardı edilerek ebeveyn sorumluluğuna aşırı vurgu yapılmasının ve bu sorumluluk alanının diğer yapısal faktörlerden izole bir biçimde ele alınmasının eleştirel bir değerlendirmesini sunmayı amaçlıyoruz. Yapısal sorunlar ve faktörlerden bağımsızlaştırılarak ele alınan bu sorumluluk anlayışı, sadece ilgili literatürden ve akademik metinlerden takip ettiğimiz bir gündem değil. Yaklaşık beş yıldır ebeveynlerle sürdürülen çalışmalardan gelen saha deneyimlerinden ulaşılan bir sonuç ve bu öğrendiklerimizle biçimlenen bir tartışma bu metinde ele alınmaktadır.* Dolayısıyla bu metnin akademi ve sivil toplum birlikteliğinde, dijital ebeveynliği yeniden düşünmek için bir çağrı olarak görülmesini ve duyulmasını umut ediyoruz.

Dijital dönüşüm bugün hem ulusal hükümetlerin hem de uluslararası kuruluşların öncelikli politika alanlarından biridir. Bu bağlamda, internetin kullanıcılar için daha güvenli bir alan haline getirilmesi gerektiği yönündeki tartışmalar; politika yapıcılarının, ilgili sektörlerin ve kullanıcıların sorumluluklarının neler olduğu sorularıyla biçimleniyor. Özellikle çocuk kullanıcılar söz konusu olduğunda; tartışmaların, ağırlıklı olarak dijital fırsatlara ve erişim hakkına vurgu yapan çocuk hakları savunuculuğuyla; risklere ve tehditlere odaklanan korumacı yaklaşımlar arasında bir gerilim hattında şekillendiği gözlemlenmektedir. Bu gerilime dijital dönüşüm konusunda hissedilen küresel baskılar da eklendiğinde; şimdiki kadarki çalışmalarda da öne çıkan bir husus olarak alanda politika ve uygulama geliştirmenin karmaşıklaştığı, dengeli ve bütüncül yaklaşımların daha önemli hale geldiği (Stoilova vd., 2021; Byrne vd., 2016; O'Neill vd., 2011) söylenebilir.

* Filbakışı Gençlik ve Toplum Çalışmaları Derneği toplum ve gençlik konularında disiplinlerarası araştırmalar yaparak aktüel bilgi üretmek ve gençlerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını tespit ederek sahadan edindiği bulgular doğrultusunda faaliyetler planlamak, dezavantajlı gruplar başta olmak üzere ergenlere, gençlere, genç ve ergen ebeveynleri ile gençlerle çalışan kimselere rehberlik edecek eğitim ve mentörlük programları geliştirmek amacıyla 2021 yılında kuruldu. Topluluk, dernek kuruluşundan önce, pandemiye de denk gelen iki yıllık dönemde Üçüncü Mekan Ergen ve Ebeveyn Platformu çatısı altında varlık gösterdi; sosyal ağlar üzerinden etkinlikler gerçekleştirerek bilhassa ergen ve gençlerin medya kullanımı üzerine yoğunlaştı; ergen ve gençlerle birlikte çalışarak, ebeveynlerine ve onlara yaşamda eşlik eden yetişkinlere yönelik dijital medya okuryazarlığı temelinde içerik üretti ve etkinlikler planladı.

Esasen konu çocuklar olduğunda, dijital ortam birkaç nedenden ötürü daha kırılgan bir zemine dönüşüyor. Çocuk hakları bağlamında dijital erişimin teşvik edilmesinin ve dijital eşitsizliğe karşı mücadele tedbirlerinin, kırılganlığın ana zeminini oluşturduğu söylenebilir. Çocukların korunmasına dair hem devlet hem bireysel düzeydeki yükümlülüklerle ilişkin sorun alanları da bunun bir başka nedeni olarak zikredilmeye değerdir. Özellikle kendilerine ait cihazlara sahip olan önergeler/ergenlerin yetişkinler için dizayn edilmiş dijital ortamlarda varlık göstermeleri ve ebeveyn rehberliğinin (yeterli dijital okuryazarlık becerilerine sahip olamama, ergen-ebeveyn ilişki kalitesinin düşüklüğü gibi birçok farklı nedene bağlı olarak) genellikle yetersiz kalması bu bağlamda vurgulanmaya değerdir. Daha üst bir perspektiften bakıldığında ise ulus devletler üzerinde küresel dijitalleşmenin getirdiği ekonomik ve endüstriyel baskılar, özel sektörün kazanç merkezli dinamiği gibi birçok farklı katmanın konuya dahil olması, durumu çok paydaşlı ve geniş bir tartışma zeminine yerleştiriyor. Bu çok katmanlı alanda gerçekçi yaklaşım belirlemenin, politika ve uygulamalar geliştirmenin de giderek zorlaştığını yalnızca ülke içindeki deneyimden değil aynı zamanda uluslararası literatürden de izlemek mümkündür (Bk. Byrne, Albright ve Kardefelt-Winther, 2016).*

Birleşmiş Milletler'in 24 Mart 2021 tarihinde çocukların dijital haklarına ilişkin bir çerçeve oluşturmasıyla birlikte (Dijital Ortama İlişkin Çocuk Haklarına Dair Genel Yorum No: 25), hak savunuculuğu perspektifiyle yapılan çalışmalar; çocukların internetin sağladığı fırsatlar ve imkanlardan yararlanmalarını sağlayacak politikalar üretilmesine yönelik çağrılar ve dijital eşitsizliğe maruz bırakılmalarına ilişkin uyarılar arttı. Global Kids Online (<http://globalkidsonline.net/>) ve EU Kids Online (<http://globalkidsonline.net/eu-kids-online>) gibi uluslararası araştırmacı ağları ve UNICEF ya da Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların raporları (UNICEF, 2017, 2019; UNESCO, 2019; UNESCO ve AP-CEIU 2023; Bashir, 2020) hükümetlere kısıtlayıcı ve koruyucu önlemler yerine; çocuklara ve ergenlere dijital yetkinliklerin kazandırılmasına ilişkin politikalar üretmeleri yönünde tavsiyelerde bulunuyor. Diğer yandan mobil cihazların yaygınlaşması, artan internet kullanımı ve giderek daha küçük yaşta kullanıcının sisteme dahil olmasıyla birlikte, dijital riskler de her geçen gün daha görünür hâle geliyor (Gür ve Kılıç Türel, 2022; Wang vd, 2021; Odgers ve Jensen, 2020; Zaman ve Nouwen, 2016).

Bu noktada ilgili sorumluluğun politika yapımcılar, uygulayıcı kurumlar, özel sektör, sivil toplum ve ebeveynler arasında paylaştırılması gerekliliği hemen her platformda dile getirilirken; sorumluluklarının sınırları ve kapsamı üzerine en çok bilgi üretilen kurumun ebeveynlik olmasını manidar buluyoruz. Hâlihazırda üretilen bir kavram olarak dijital ebeveynliğin akademide giderek yaygınlaşması, hatırı sayılır bir literatür oluşturması ve akademi dışında da ebeveynlere seslenen çeşitli eğitim programlarıyla kendine uygulama sahası oluşturmuş olması bunun önemli bir göstergesidir. Ancak hem ebeveynin çocuğun dijital güvenliğine yönelik politikaların merkezinde yer alıyor oluşu üzerine hem de dijital ebeveynliğin kavramsal olarak nasıl ele alınması gerektiği hakkında daha fazla tartışmaya ihtiyacımız var. Özgürlük-güvenlik dengesinin gözetilmesi yerine özgürlükçü ve kısıtlayıcı yaklaşımların geriliminde ve yukarıda değinilen birçok başka dinamiğin etkisiyle, tutarlı bir yaklaşım ve bütüncül politika geliştirmenin zorlaştığı bu alanda, tartışmaların büyük oranda –tüm bu dinamiklerden izole bir ebeveynlik anlayışıyla birlikte- ebeveyn sorumluluğu üzerinden şekilleniyor olmasına temkinli yaklaşılması gerektiğini düşünüyoruz. Ebeveyn

* Global Kids Online araştırmacıları Jasmina Byrne, Kerry Albright ve Daniel Kardefelt-Winther (2016) politika oluşturmak için araştırma bulgularının nasıl kullanılabilceğine ilişkin araştırmacılar için hazırladıkları rehberde; dijital ortam ve çocuklarla ilgili politikalar konu edildiğinde çok paydaşlı bir alanda sorumlulukların ve tedbirlerin çeşitli kurumlara yayılmasının ve dijital teknoloji politikalarıyla ilgilenen aktörlerle, çocuklarla ilgili politika üreten aktörlerin bilgi ve deneyim önceliklerinin farklı olmasının politika oluşturma süreçlerinde yarattığı zorluklardan bahsediyor. Raporun bu uyarısı ve raporda yer alan incelemeler güncelliğini korurken; yazarların araştırmacılar için önemli tavsiyelerde bulduklarından burada bahsedelim. Küresel bir araştırmacı ağı olan, çocuklar ve dijitalleşme politikaları üzerine etkinlik gösteren Global Kids Online alanda politika oluşturma ve değişiklik önerme amacı taşıyan çalışmaların, bu ve benzer karmaşalar nedeniyle bütüncül bir yaklaşım önerisinde bulunmasının da zorlaştığını sıklıkla gündem ediyor. Benzer bir durum çocuklarla ilişkili olarak onların ebeveynlerini de kapsıyor. Platform araştırmacılar ve alan uzmanları için oldukça değerli bir literatür barındırıyor: www.globalkidsonline.net/policy

sorumluluğuna yapılan güçlü vurguya karşın, bilgi üretici kurum ve aktörlerin, kamu-sivil toplum ve özel sektörün politika geliştiricileri ile uygulayıcılarının ebeveyni bu zeminde destekleyen mekanizmaların yeterliliğini daha çok tartışması; ebeveynle işbirliği içinde çalışması gereken kurumların sorumlulukları ve yaklaşımlarının tutarlılığı üzerine daha çok düşünmesi gerekiyor.

Hem ilgili literatür hem de saha deneyimi bizlere bu konuda ebeveynlerin el yordamıyla bir yaklaşım ve tutum geliştirmeye çalıştığını ve paydaş aktörlerle işbirliği geliştirmede zorlandıklarını ya da bu işbirliklerinde kafa karışıklığı yaşadıklarını gösteriyor. Bugün ailelerin birçoğu çocuklarının dijital ortamlarla kurdukları ilişkileri değişen seviyelerde kaygı ve panikle izliyor; bir yandan çocuklarına rehberlik etme yükümlülüğünün ağırlığını taşıırken diğer yandan bu rehberliği yerine getirme konusunda çaresiz ve desteksiz hissediyor (Livingstone ve Blum-Ross, 2019). Bilhassa kendi cihazlarına sahip olan ergenlik çağındaki çocukların ebeveynleri için bu durumun daha da baş edilemez olduğunu söylemek mümkün (Orben, 2020; Yıldız-Durak, 2020; Navarro, 2022). Zira hızlı teknolojik gelişmeler ve akıllı cihazların giderek daha erken yaşlarda kullanılmaya başlanması, ebeveynlerin birçoğunun henüz bu teknolojilere adapte olamadan, kendilerini çocuklarına yol göstermeleri gereken bir konumda bulmasına yol açtı. Bugün birçok ebeveynin halihazırdaki dijital okuryazarlık düzeyinin çocuklarına rehberlik etmeye yeterli olmadığını, araştırma bulgularından izlemek mümkündür (Livingstone vd, 2017; Auxier, vd., 2020).

Sahaya dayalı bulgular ebeveynin dijital okuryazarlık becerileri oranında dijital ebeveynlik yetkinliğinin de arttığını gösteriyor (Nikken ve Oprea, 2018; Livingstone vd, 2017). Bu nedenle son yıllarda çalışmalar büyük oranda bu noktaya odaklanırken uygulamalı alanda dijital ebeveynlik programlarının yapılandırılması için önemli bir katkı sağlıyor. Ancak, genellikle çok aktörlü mekanizmaları ve politika oluşturma süreçlerini tartışmaya açmayarak, ebeveyn merkezli sorumluluk alanını da sıklıkla yeniden üretiyor.

Ebeveynlerin bu şekilde sorumlu kılınması, hükümetlerin ve teknoloji şirketlerinin sorumluluktan ve gerekli yapısal reformlardan kaçınmalarını kolaylaştırıyor. Dijital ortamlarda çocukların güvenliğini sağlama sorumluluğunun büyük ölçüde ebeveynin omuzlarına yüklenerek, bunun ebeveyn denetimleri ve dijital okuryazarlığın desteklenmesiyle mümkün olacağını düşünmenin gerçekçi bir yaklaşım olmadığını dile getiren Sonia Livingstone'na (2023) göre örneğin algoritmik manipülasyon, veri gözetimi, zarar verici ve uygunsuz içeriğe maruz kalma gibi aslında dijital platform tasarımına gömülü olan yapısal risklere karşı yalnızca bireysel boyuttaki güçlü dijital okuryazarlıkla mücadele etmeyi beklemek gerçekçi değil. Çocukların çevrimiçi güvenliğinin sağlanmasında, bireysel çabalardan daha fazla dijital ortamların doğrudan daha güvenli olacak şekilde inşa edilmesine, bu yönde düzenleyici müdahalelere ve etik teknoloji tasarımına ihtiyacımız var (Livingstone, 2023).

Başka bir açıdan, -bu çalışmaların bulgularından yola çıkarak- elde ettiğimiz korelasyonun muhatabının kim olduğu önemli bir diğer sorudur: Eğer çocuğun güvenliği ve gelişimi için ebeveynin dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi bu kadar yaşamsal bir ihtiyaç ise bu ihtiyacın karşılanması kimin sorumluluğundadır? Dijital okuryazarlığın geliştirilmesi için gereken ortam, araç, eğitim vs gibi imkanlara kişinin sahip olup olmama durumunu paranteze alarak bu soruya yanıt verdiğimizde, bir yetişkin olarak ebeveynin kendi sorumluluğu olduğu söylenebilir. Tam da bu nokta, dijital ebeveynlik literatürünün tartışmaya açmak istediğimiz bir diğer bağlamını ortaya koymaktadır. Zira ebeveynin çocuğunu riskten koruma görevinin tekil ve izole bir sorumluluk alanı gibi yapılandırılmasıyla birlikte; bu kavram etrafında ebeveynliğin sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerden bağımsız bir biçimde ve tek tip bir ebeveynlik şeklinde ele alınıyor olması da problematize etmek istediğimiz bir diğer alandır.

Dijital ebeveynlik, çocukların dijital dünyayla kurduğu ilişkiyi düzenleme ve iyileştirmede doğru ve geçerli ebeveyn tutumunu, davranışını ve yaklaşımını tanımlamak üzere geliştirilmiş bir kavram.

Geliştirdiği ebeveynlik yaklaşımı, çocuğun gelişimsel döneminin özellikleri ve bireysel ihtiyaçlarını dikkate alarak dijital riskleri en aza indirmeyi ve dijital ortamın olası faydalarından en yüksek düzeyde yararlanmayı hedefliyor. Buna karşın, söz konusu ebeveynlik yaklaşımının farklı aile yapılarında, kültürel bağlamlarda ve ebeveynlik biçimlerinde nasıl uygulanabileceğine veya uyarlanabileceğine yönelik bilgi üretiminin ise oldukça kısıtlı olduğunu gözlemliyoruz.

Farklı sosyal yapıların ve kültürel bağlamların ebeveyn davranışlarını doğrudan etkilediği göz önüne alındığında (Zhao, Bazarova ve Valle, 2023) hem akademide hem de politika oluşturma süreçlerinde; daha kapsayıcı, yerelleştirilebilir ve farklı aile tiplerine ve kültürlerine uyarlanabilir bir dijital ebeveynlik anlayışının geliştirilmesi gerektiği açıktır. Buradan hareketle dijital ebeveynlik yaklaşımlarında sunulan tek tip ebeveynliği ve hap bilgilerden ve reçetelerden oluşan uygulama önerilerini eleştirmenin, mevcut olan anlayış ve uygulamaları yeniden yapılandırabilmek için önemli ve gerekli bir başlangıç olduğunu düşünüyoruz. Bugün hem ilgili literatürden hem de saha deneyimlerinden yola çıkarak; bireylerin dijital ebeveynlik yaklaşımlarını şekillendiren sosyal eşitsizlikler, bilgiye erişim imkanları, dijital okuryazarlık düzeyi ve destek mekanizmalarının varlığı gibi unsurlar dikkate alınmadan geliştirilen politika ve uygulamaların, alanda karşılık bulamadıklarını söylemek mümkün. Alan verisine dayalı literatür, ebeveynlerin dijital ebeveynlik rollerini çoğunlukla korku, kaygı ve yetersizlik hisleriyle ilişkilendirerek biçimlendirme eğiliminde olduklarını gösteriyor (Modecki vd, 2022). Beş yıldır ebeveynlerle yürüttüğümüz etkinliklerden elde ettiğimiz gözlemler de bizlere, farklı kanallardan ve yollardan sunulan dijital ebeveynlik eğitimlerinde ve seminerlerinde verilen kesin reçete ve çözümlerin ebeveynlerin yetersizlik ve suçluluk hissini arttırdığına ve kaygıyı beslediğine ilişkin enformel veriler sağladı. Bu gözlemleri doğrulamak için sahaya giderek; sahaya dayalı bilgi üretmek için tasarladığımız bir eylem araştırması da sözünü ettiğimiz enformel verileri teyit etti (Durmuş Haşimi ve Taşdelen, 2023). “Reçete ve hap bilgiler üreten çözümler yerine, ebeveynlerin dijital okuryazarlıklarının desteklenmesi ve deneyim paylaşımları yoluyla katılımcıların kendi aile dinamiklerine uygun dijital ebeveynlik çözümlerini kendilerinin üretebilmeleri yönünde cesaretlendirilmelerinin ne tür sonuçlar ortaya koyabileceği” sorusunu odağa alarak yaptığımız bu araştırma ile 12 gönüllü ebeveyn^{***} 4 hafta süren bir programla deneyim paylaşımına dayalı ve katılımcı metotla yapılandırılan dijital ebeveynlik programı uyguladık. Katılımcılarla uygulama öncesinde gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasının bulguları literatürü ve enformel gözlemlerimizi doğrular nitelikte oldu. Katılımcıların dijital ebeveynlikle ilgili aktarılan hap bilgi ve reçeteleri kendi aile dinamikleri içinde uygulanabilir bulmadıklarını; aksine bu reçeteleri uygulamaya çalışırken kendilerini daha yetersiz ve suçlu hissettiklerini hem uygulama öncesindeki nitel görüşmelerde hem de uygulama esnasında sıklıkla dile getirdiklerini gözlemledik (Taşdelen ve Haşimi, 2023). Katılımcıların dijital ebeveynlikle ilgili edindikleri bilgileri kullanmak için motivasyonları ile ilgili bir problem gözlemliyorduk. Ancak, katılımcılar bu bilgileri kendi aile dinamiklerine uyarlayamadıkları için beceriye de dönüştürememişlerdi.

Dijital ebeveynlik uygulamalarının farklı aile biçimlerinde nasıl uygulanabileceği ve bu yaklaşımların çeşitliliğe nasıl uyarlanabileceğine dair bilgi üretiminin sınırlı olduğu gerçeği görülmeli ve bu alandaki çalışmalar artırılmalıdır. Katılımcı metotların daha sık kullanılması; bilgi üretiminde derinlemesine veri sağlayacak nitel çalışmaların artırılması; örnekleme ve katılımcı gruplarda sınıfsal ve kültürel çeşitliliğin (heterojenlik) sağlanması bu bağlamda araştırmacılara sunulabilecek metodolojik önerilerden bazılarıdır. Politika oluşturma süreçlerine katkı sağlayacak, sahaya dayalı bilimsel kanıtlara ihtiyacımız var. Ancak bu kanıtları üretirken; içinde bulunduğumuz sosyal yapıyla temasta olmaya hem dijital alanın hem de ebeveynliğin diğer dinamiklerden soyutlanarak ele alındığında kendi başına bir şey söylemeyeceklerinin farkında

^{***} Araştırmaya veri sağlayan katılımcı grup birbirinden farklı sosyoekonomik ve kültürel yapılardan geliyordu. Homojenliğin gözlemlendiği tek demografik kategori, katılımcıların cinsiyetiydi: Tüm grup kadın katılımcılardan oluşuyordu. Bu, yalnızca araştırmada gözlemlendiğimiz bir olgu değil; genel olarak alanda yaptığımız tüm uygulamalarda karşılaştığımız ve üzerinde konuşulması gereken bir durumdur. Dolayısıyla bu tartışma içinde tali bir mesele olarak kalıyor gibi görünse de dijital ebeveynlik becerilerini geliştirme çabasının yoğunlukla annelerde karşılık bulması üzerine ayrıca tartışılmasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

olmaya, verileri bulguya bulguları eğitim program ve materyallerine dönüştürürken çözüme ne oranda yaklaştığımızı sık sık kontrol etmeye, sahanın verdiği yeni soruları ve sorunları dikkatle ele almaya da ihtiyacımız var. Bunlarla birlikte farklı sosyoekonomik yapıların ebeveyn davranışlarına yönelik etkisi ve ebeveynlik yaklaşımını şekillendiren sosyal eşitsizliklerin gözlemlenmesi; ebeveynlerin dijital okuryazarlık becerilerinin dijital eşitsizliğin bir boyutu olarak konu edilmesi; ebeveynlerin doğru bilgiye erişim imkanlarını biçimlendiren koşullarının araştırılması da yine dijital ebeveynlik başlığı altında kendine alan bulmalı. Ebeveynlik bu yapısal faktörlerden ve dijital ebeveynlik de dijitalleşme politikalarından ve bu alanı biçimlendiren diğer dinamiklerden soyutlanarak ele alındığında; hem üretilen bilginin hem de geliştirilen pratiklerin realitede karşılık bulmaması oldukça anlaşılır bir durumdur.

Sonuç olarak, ebeveynlerin dijital alanda çocuklarına etkili rehberlik edebilmesi için dijital becerilerinin ve medya okuryazarlıklarının, daha esnek ve farklı aile dinamiklerine uyarlanabilir ebeveynlik programları ve uygulamalarıyla desteklenmesi önemli, değerli ve temel bir ihtiyaçtır. Ancak dijital ebeveynlik uygulamalarının daha etkili olabilmesi için, ebeveynlerin yalnız bırakılmadığı, sosyoekonomik ve kültürel koşulların hesaba katıldığı, çok aktörlü iş birliği mekanizmalarının güçlendirildiği yaklaşımların ve bu yaklaşımlara uygun politikalar geliştirilmesinin çok daha önemli olduğunu değerlendirmekteyiz. “Çocukların Dijital Ortamlardaki Güvenliğinin Sorumluluğu Kimin Omuzlarında? Dijital Ebeveynliği Tartışmaya Açmak İçin Bir Çağrı” başlıklı bu metin, akademik araştırmalara, politika geliştirmelerine, uygulayıcıların faaliyet alanlarına katkı yapacak şekilde çoklu boyutları ile tartışılmasına ilişkin bir çağrı olduğunu tekrar hatırlatmak isteriz.

İlgili tüm paydaşların katkısı ile sürdürülecek bu tartışmanın bilgi üretimine, politika ve eğitim programlarının geliştirilmesine, vakaya uygun eğitim materyallerinin üretilmesine ve nihayetinde yeni nesillere karşı rehberlik sorumluluğunun yerine getirilmesine katkı yapacağından temel bir ihtiyaç ve gereklilik olduğunu değerlendirmekteyiz.

Kaynakça

- Auxier, B., Anderson, M., Perrin, A., Turner, E. (2020). Parenting children in the age of screens. Pew Research Center.
- Bashir, S. (2020). Digital skills: Frameworks and programs. Washington, DC: World Bank. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO
- Byrne, J., Albright, K., Kardefelt-Winther D. (2016). Using research findings for policy-making. London: Global Kids Online. www.globalkidsonline.net/policy
- Gür, D. ve Kılıç Türel, Y. (2022). Parenting in the digital age: Attitudes, controls and limitations regarding children's use of ICT. *Comput. Educ.* 183, C (Jul 2022).
- Livingstone, S. (2023). How can we make the internet safe for children in practice? *Inform's Blog*. <https://inform.org/2023/07/20/how-can-we-make-the-internet-safe-for-children-in-practice-sonia-livingstone/>
- Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A., Folkvord, F. (2017). Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *Journal of Communication*, 67(1), 82–105.
- Modecki, K. L., Goldberg, R. E., Wisniewski, P., Orben, A. (2022). What Is Digital Parenting? A Systematic Review of Past Measurement and Blueprint for the Future. *Perspectives on Psychological Science*, 17(6), 1673–1691.
- Navarro, J. L. (2022). Ph.D. Laying the foundation for protective digital parenting: The development of a theoretical framework, a validated measure of digital parenting attitudes, and a person-centered analysis of digital parenting styles. University of North Carolina.
- Nikken, P., Oprea, S. J. (2018). Guiding young children's digital media use: SES-differences in mediation concerns and competence. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 1844–1857. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1018-3>.
- Orben, A. (2020). The Sisyphean cycle of technology panics. *Perspectives on Psychological Science*, 15(5), 1143–1157.
- Ogders, C. L., Jensen, M. R. (2020). Annual research review: Adolescent mental health in the digital age: Facts, fears, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(3), 336–348.
- O'Neill, B., Livingstone, S., McLaughlin, S. (2011). Final recommendations for policy, methodology and research. LSE, London: EU Kids Online <http://eprints.lse.ac.uk/39410/>
- Stoilova, M., Livingstone, S., Khazbak, R. (2021) Investigating risks and opportunities for children in a digital world:

A rapid review of the evidence on children's internet use and outcomes. Innocenti Discussion Paper 2020-03. UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence. <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Investigating-Risks-and-Opportunities-for-Children-in-a-Digital-World.pdf>

UNESCO Institute for Statistic (2019). Recommendations on assessment tools for monitoring digital literacy within UNESCO's digital literacy global framework, Information Paper No. 56

UNESCO ve APCEIU (2023), Global citizenship education, A handbook for parents, community and learners in Asia-Pacific, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000388130.locale=en>

Wang, L. ve Ngai, S. (2021). Understanding the effects of personal factors and situational factors for adolescent cyberbullying perpetration: The roles of internal states and parental mediation. *Journal of Adolescence*, 89, 28–40.

Yıldız-Durak, H. (2020). Modeling of variables related to problematic internet usage and problematic social media usage in adolescents. *Current Psychology*, 39(4): 1375-1387.

Zhao, P., Bazarova, N. N. ve Valle, N. (2023). Digital parenting divides: the role of parental capital and digital parenting readiness in parental digital mediation, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 28(5).